

**THE DRAMA OF MIGRATION AND IDENTITY
AGAINST THE BACKDROP OF AUSTRIAN ANTI-HOMELAND LITERATURE
AND THE NOVEL *DRAMA***

**DRÁMA MIGRÁCIE A IDENTITY
NA POZADÍ RAKÚSKEJ LITERATÚRY ANTI-DOMOVINY A ROMÁNU *DRÁMA***

EVA HÖHN¹

¹ *Fakulta aplikovaných jazykov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, eva.hohn@euba.sk*

Abstract

This paper examines the novel *Drama* (2023) by Austrian author Arad Dabiri through the lens of Austrian anti-heimat (anti-homeland) literature and the socio-psychological implications of migration, identity conflict, and trauma. Drawing on the Vienna School of Critical Discourse Analysis and attachment theory, the study explores how Dabiri portrays Vienna not as a safe homeland but as a contested, alienating space loaded with both personal and political meaning. The protagonist's psychological descent is portrayed through a dramatic structure, resembling classical theatre in its escalation of conflict and absence of catharsis. The city becomes not only a setting but a narrative agent—an active force shaping the protagonist's fragmentation. By situating *Drama* within the tradition of post-1945 Austrian literature that challenges mythologized national identity, this article reveals how contemporary Austrian migrant narratives continue to unsettle dominant cultural discourses. Ultimately, *Drama* does not offer redemption, but insists on the persistence of unresolved memory, making visible the internalized fractures of a society still grappling with the boundaries of belonging.

Keywords

“anti-heimat” literature, migration, trauma, Vienna, social exclusion, identity

Úvod

Tento text si kladie za cieľ ukázať, že román *Dráma* od spisovateľa Arada Dabiri tematizuje jednak individuálnu psychologickú krízu hlavného hrdinu, pričom zároveň odhaľuje širšie mechanizmy spoločenského odcudzenia a exklúzie v súčasnom Rakúsku. Hlavná myšlienka nášho článku spočíva v tom, že Dabiriho román je možné čítať ako literárne spracovanie narušenej identity hlavného hrdinu s migrantským pozadím. Je formovaná osobnou traumou ako aj sociálno-historickými rámcami rakúskej spoločnosti. Preto možno za kľúčové prínosy analýzy považovať tri hlavné línie – (1) vnútorný zápas protagonistu (2) konfrontáciu s urbanitou Viedne, a (3) reflexiu historicko-spoločenských otázok. Venovať sa všetkým trom líniám je potrebné z dôvodu, že spolu vytvárajú komplexný obraz Dabiriho literárneho zobrazenia. Každá z nich samostatne by ponúkla iba čiastkový pohľad, zatiaľ čo ich syntéza umožňuje vystihnúť viacvrstvový charakter románu a jeho význam v rámci rakúskej literatúry anti-domoviny.

Metodologicky sa analýza opiera o Viedenskú školu kritickej diskurznej analýzy (Wodak, Rheindorf, de Cillia a pod) a psychoanalytickú teóriu vzťahovej väzby (Bowlby, Hašto). Kritická diskurzna analýza umožňuje reflektovať, ako sa v texte konštruje obraz národa a akým spôsobom literatúra problematizuje súčasné oficiálne naratívy o národnej identite v Rakúsku. Teória vzťahovej väzby poskytuje rámec pre interpretáciu psychologického rozpadu identity hlavného hrdinu, ktorého vnútorný zápas je výsledkom raných skúseností odmietnutia a neskorších foriem sociálneho vylúčenia. Článok sa usiluje o interpretáciu rakúskej literatúry po roku 2000 a o porozumenie súčasných migrantských naratívov.

1 Román *Dráma* v kontexte rakúskej literatúry anti-domoviny

Rakúska literatúra anti-domoviny vznikla ako kritická reakcia na idealizáciu Rakúska ako krajiny kultúrnej idyly, prírodnej krásy a národného dedičstva. Protipólom tejto idyly sa stala tvorba autorov a autoriek, ktorí, najmä po

roku 1945, tematizovali zabudnuté alebo vytesnené historické traumy a ideologické konštrukty.¹ Ako píše Tomáš Dimter, táto literatúra „vracia národu pamäť“ a „literatúra sa stáva miestom, kde národ opätovne získava pamäť, ktorú politika stratila“ (Dimter, 2008, 34).² Rakúska literatúra anti-domoviny sa stala v jej štyroch fázach – od kritiky nacistickej minulosti, cez demýtizáciu provincie, ekologických tém až po súčasný migrantský diskurz – prostriedkom spochybňovania, prácou s kolektívnou pamäťou a konfrontácie s dejinami. Známy rakúsky spisovateľ, Robert Menasse, ju preto označuje za „najdôležitejšiu formu literatúry Druhej republiky“.³ Kým autori ako Thomas Bernhard, Ingeborg Bachmannová, Elfriede Jelineková, Peter Handke a ďalší rozvíjali krízu identity na úrovni formy a témy, súčasní autori ako Arad Dabiri, Dimitré Dinev, Radek Knapp, Susanne Gregor a mnohí ďalší tematizujú rakúsku spoločnosť cez prizmu migrácie, integrácie a straty domova.

Podľa VKDA nie je národ fixným historickým subjektom, ale diskurzívnou konštrukciou, ktorá vzniká v určitých historicko-politických kontextoch prostredníctvom jazykových praktík a symbolickej reprezentácie (Wodak a kol., 1998, 19-37). V centre tejto teórie stojí výrok, že „národ nie je objekt, ale projekt“, ktorý je udržiavaný cez pamäť, jazyk, históriu a politický diskurz. Literatúra anti-domoviny, ktorá sa v rakúskom kontexte formovala po roku 1945 ako literárna tradícia radikálnej skepsy, túto pozíciu zdieľa. Vymedzuje sa voči oficiálnym naratívom Rakúska ako prvej obete nacizmu a kultúre neutrality, ktoré v kolektívnej pamäti zastierali podiel Rakúska v nacistickom režime. Od roku 1995, vstupu Rakúska do EÚ a neskôr v rokoch 2005 a 2015, prvej a druhej migračnej vlny, Rakúsko prešlo a prechádza významnou transformáciou. Kultúrne konflikty odhalili nové mechanizmy inkluzie a exklúzie a na úrovni spoločnosti došlo k výraznej polarizácii. Na jednej strane sa objavili prejavy solidarity a aktivizmu s migráciou – najmä v mestskom prostredí (napr. Viedeň). Na strane druhej sa prejavil silný nárast xenofóbnych nálad, volaní po národnej čistote a nostalgických vízií o návrate ku kresťanským a homogénnym národným štátom.⁴ Zatiaľ čo politický diskurz vytvára obraz homogénneho „Homo Austriacus“ (Wodak a kol., 2024, 56), literatúra anti-domoviny zobrazuje Rakúsko nie ako miesto istoty, ale miesto kolektívneho zlyhania.

2 Román *Dráma* ako dekonštrukcia kolektívnej ilúzie

Text možno zaradiť medzi tie diela, ktoré tematizujú kolektívnu pamäť ako priestor napätia a konfliktu, nie ako harmonický celok či predstavu domoviny. Rezonuje s konštrukciou rakúskej identity, ktorá sa po roku 2015 ešte výraznejšie vymedzila voči migrantom.⁵ V zhode s Viedenskou kritickou diskurzívnou analýzou zároveň ukazuje, že verejný antimigrantský, populisticko-pravicový naratív sa stal účinným nástrojom moci – nielen v politickom diskurze, ale aj v každodennom vnímaní „iného“ v spoločnosti. Román *Dráma* tento mocenský rámec demaskuje prostredníctvom osobného príbehu migranta, ktorého osud je rozvíjaný v dvoch kľúčových rovinách: v rovine krízy individuálnej identity a v rovine skúsenosti odcudzenia v urbánnom priestore. Práve cez tieto dve roviny sa literárny text stáva reflexiou širších spoločenských mechanizmov marginalizácie a zároveň kritickým svedectvom o následkoch vylúčenia a stigmatizácie.

2.1 Vnútorňý konflikt hrdinu na pozadí psychoanalýzy

V centre románu *Dráma* (2023) od rakúskeho spisovateľa Arada Dabiri stojí bezmenný ja-rozprávač migrantského pôvodu. Svoje detstvo a mladosť prežil vo Viedni, z ktorej sa však rozhodol odísť. Teraz žije v Berlíne a na pozvanie priateľa Huberta sa opäť vracia do Viedne. Tento návrat však nepredstavuje šťastnú cestu domov, ale odкрýva odcudzenie a vnútorné konflikty, ktoré sa hlavnému hrdinovi počas letu vynárajú prostredníctvom spomienok. Cesta Berlín–Viedeň sa tak stáva nielen geografickým presunom, ale aj procesom introspekcie a konfrontácie s vytesnenými emóciami a traumami: „Pozerám sa z okna, zatiaľ čo vzlietame. Čoskoro, áno čoskoro

¹ V Rakúsku to bol predovšetkým mýtus o obeti nacistického režimu ukotvený v Moskovskej deklarácii (1943). V kolektívnom vedomí sa udomácnila predovšetkým pasáž o Rakúsku ako obeti. Druhým mýtom bola neutralita vyhlásená v roku 1955. Aj keď bola neutralita oficiálne prezentovaná ako slobodné a suverénne rozhodnutie, jej vznik bol v skutočnosti podmienkou sovietskej podpory k uzavretiu Štátnej zmluvy. Sovietsky zväz sa obával možného členstva Rakúska v NATO a neutralita predstavovala diplomatický kompromis, ktorý zabezpečil zotrvanie krajiny mimo vojenských aliancií.

² Dimter upozorňuje ako sa literatúra v Rakúsku po roku 1945 vyrovnáva so stratou kolektívneho domova (*Heimatverlust*) a s rozvojom kultúry pamäti, najmä v súvislosti s vojnou, migráciou a nacionalistickým prepisovaním dejín. Jeho analýza ponúka rámec pre čítanie súčasnej rakúskej prózy ako „pamäťovej práce“, ktorá narušá dominantné naratívy.

³ Menasse patrí medzi najvplyvnejších esejistov kritických voči rakúskej identite po roku 1945. Vo svojich esejach analyzuje Rakúsko ako krajinu „bez vlastností“ (variácia na Roberta Musila), kde kolektívna pamäť bola nahradená kolektívnym zabúdaním. Jeho texty poskytujú rámec pre chápanie Heimatdiskurzu (diskurzu domoviny) ako problematickej kategórie, ktorú má práve literatúra spochybniť.

⁴ Po roku 2015 došlo k vyhláseniu migračného naratívu krajnej pravice, FPÖ (Slobodná strana Rakúska), čo bolo zreteľne viditeľné v medializovaní pojmov ako „Grenzzaun“ (hraničný plot), „Obergrenze“ (horná hranica pre prijímanie utečencov) a pod. Obzvlášť v tomto zmysle výrečný bol prihovor Heinza-Christiana Stracheho (FPÖ), ktorý 16. septembra 2015 v „FPÖ TV“ vyhlásil *asylový výnimočný stav*, čím otvorene operoval s obrazom „ohrozeného národa“, ktorý si musí chrániť hranice a kultúrnu integritu.

⁵ Wodak a kol. (77) tu konštatujú, že rok 2015 bol poznačený euroskepticizmom a najmä „Flüchtlingskrise“, pričom diskurz o migrácii a utečencoch sa dostal do centra pozornosti, vrátane pravicovo-populistických interpretácií.

už určite budem môcť rozoznať obrysy Viedne. Obrysy mojej minulosti – a cítim pri tom strach“ (Dabiri, 2023, 9).

Vnútny konflikt hlavného hrdinu románu sa pokúsime priblížiť na základe skúsenosti skorého odmietnutia v primárnom vzťahu s najbližším okolím, ktorá podľa teórie vzťahovej väzby predstavuje základný zdroj istoty a emocionálnej regulácie. Popredný slovenský psychiater Jozef Hašto (2005, 14) pripomína, že „jemnocitná matka (rodiča) je ako ‚bezpečná základňa‘, ‚bezpečný prístav‘, do ktorého sa dieťa môže vracaať, načerpať silu, upokojiť sa, uistiť sa... uistiť sa... Bezpečná vzťahová väzba je určujúci faktor pre duševné zdravie“. Ak takáto základňa abscentuje, dieťa sa dostáva do chronického napätia medzi túžbou po blízkosti a strachom z odmietnutia, čo Hašto označuje ako neistú väzbu a spája s vyššou náchylnosťou k psychickým a psychosomatickým poruchám (Hašto, 2005, 210-211). Detský psychiater britského pôvodu John Bowlby k tomu dodáva, že jedinci s neistou väzbou „žijú v neustálej úzkosti, že by mohli stratiť svoju vzťahovú osobu“ (Hašto, 2005, 117).

Tento stav sa premieta aj do neskorších vývinových etáp: v adolescencii sa skúsenosť primárneho neprijatia môže opakovať v širšom sociálnom prostredí – v kontakte s rovesníkmi, učiteľmi, susedmi a pod. Z tohto dôvodu vychádzame z predpokladu, že ak domáca spoločnosť migrantov vníma ako cudzincov a odmieta ich začlenenie, pre protagonistu to znamená opätovnú aktualizáciu pôvodného vzťahového konfliktu: spoločnosť sa správa ako matka, ktorá nie je dostupná, reagujúca a porozumenia schopná.⁶

Psychosomatické ťažkosti bezmenného hlavného hrdinu románu *Dráma* sú telesné napätie, pocit cudzieho pohľadu, úzkostné reakcie a pod. Sú prejavom narušeného vzťahového deficitu protagonistu, ktorého vnútorný konflikt je zapríčinený z psychoanalytickej perspektívy v „napätí medzi prianím po blízkosti a strachom z blízkosti“ (Hašto, 2005, 210). V románe sa to odohráva na rovine kolektívnej skúsenosti: protagonistu traumatizuje neprijatie zo strany majoritnej spoločnosti. Týmto prepojením sa ukazuje, že teória vzťahovej väzby poskytuje interpretačný kľúč k pochopeniu hrdinovo psychického rozpoloženia. Za jeho vnútorným konfliktom stojí skúsenosť migranta, ktorý vníma spoločnosť ako odmietajúcu. Stabilná ja-štruktúra si nevyžaduje len konzistentné rodinné zázemie, ale aj prítomnosť pozitívnych identifikačných postáv v blízkom i vzdialenom sociálnom okolí. V adolescencii túto funkciu často preberajú susedia, učitelia, úradníci, lekári alebo rovesníci. Ak sú však tieto interpersonálne vzťahy poznačené odmietaním, znevažovaním či dokonca násilím, na psychickej úrovni sa prejavujú formou sebaodcudzenia, úzkosti a pod. Výsledkom je autodeštrukcia premietajúca sa do somatických a psychických symptómov ako stres, panické ataky či depresívne nálady. Na behaviorálnej úrovni sa objavujú kompenzačné stratégie, ktorými sú izolácia, únik alebo dokonca závislosť. V Dabirio *Dráme* je táto psychodynamická porucha stelesnená v postave rozprávača. Vďaka početným pasážam, v ktorých sa artikuluje vnútorné rozpoltenie a emocionálna prázdnota, je zjavné, že rozprávač trpí traumami. Negatívne vzťahové vzorce z detstva a mladosti vedú k čoraz silnejšiemu odpútaniu sa od rakúskej väčšinovej spoločnosti.

Počas cesty na pozvanie priateľa rekonštruje hlavný hrdina fázy svojho života – detstvo a mladosť vo Viedni. Rodinné prostredie je načrtnuté ako v zásade harmonické, no ostáva nevyjadrené v konkrétnej podobe. Možno sa preto domnievať, že táto naratívna medzera nie je náhodná. Rodinné pozadie síce tvorí kontext, ale nie je podrobené detailnej psychologickkej či sociálnej analýze. Jediným zreteľným faktom je, že rodičia synovi poskytli v zásade stabilné a materiálne zabezpečené rodinné prostredie. V tejto konštelácii možno z textu identifikovať ústredný motív diasporickej literatúry: konflikt medzi láskou voči rodine a individuálnou socializáciou: „Výsledkom bolo finančne bezpečné a prestížne medicínske štúdium. Jeden z troch štandardov mojej kultúry. To bolo moje rozhodnutie – teda nie úplne moje. Vtedy to nebolo v mojich rukách“ (Dabiri, 2023, 44).

Hlavnými postavami minulosti sú okrem priateľa Yasina najmä Bona, bývalá láska, ako aj už spomenutý priateľ Hubert, na drogách závislý mladík z bohatej rodiny. Práve Hubert sa stáva spojivom medzi minulosťou a prítomnosťou tým, že rozprávača pozýva späť do Viedne. Návrat do mesta detstva a mladosti sa tak stáva nielen geografickým pohybom, ale predovšetkým spúšťačom vnútornej retrospektívy, v ktorej sa odohrávajú psychické konflikty. Už počas letu sa začínajú objavovať spomienkové obrazy, ktoré presahujú rámec epizodických návratov a poukazujú na traumy hlavnej postavy románu. Prostredníctvom spomienok, vytesnených pocitov a emócií nám rozprávač odhaľuje hlboko zakorenený pocit odcudzenia, ktorý sa prejavuje v depresívnych a seba-deštruktívnych tendenciách. V priebehu románu sa jeho vnútorný konflikt vyvinie do existenciálnej krízy - psychologickkej drámy v pravom zmysle slova, ktorá v sebe spája individuálne aj sociálne traumy.

⁶ Podnetom pre našu interpretáciu na pozadí teórie vzťahovej väzby bol prípad Hedvivy Malinovej, takisto prislušníčky marginalizovaného, maďarsky hovoriaceho etnika na Slovensku. Malinová sa podrobila dlhoročnej psychiatickej terapii u uznávaného slovenského psychiatra, profesora Jozefa Hašta. Tento opísal liečbu pacientky v štúdiu: Jozef Hašto / Hana Vojtová: Posttraumatická stresová porucha, bio-psycho-sociálne aspekty EMDR a autogénny tréning pri pretrvávajúcom ohrození.

Kontext diskriminácie je zrejmy prostredníctvom spomienky na priateľa Yasina – dvoch detí s „hnedou pletou“: „*Naše rodiny boli susedmi, vtedy na Turmburggasse. Na hranici medzi Margareten a Mariahilf. Naša ulica, každý deň, dve deti s hnedou pletou*“ (Dabiri, 2023, 8). V ďalšom priebehu románu sa psychosomatické utrpenie ukáže dokonca v podobe telesných symptómov. S výraznou presnosťou a blízkosťou ku klinickým konceptom psychoanalýzy autor opisuje psychologické reakcie hlavnej postavy: „*Kvapka potu sa mi tvorí na čele. Pomalá, ale vytrvalá. Skôr než sa úplne autonómne skĺzne po mojej tvári, zotriem ju rukávom. Spánky mi pulzujú a želal by som si, aby som mohol teraz fajčiť.*“ (Dabiri, 2023, 11–12) A ďalej: „*Povaha vecí, to je bolesť. [...] Beriem svoj papierový pohár s bielym vínom, zakrývam ho zhora rukou. Miešam v ňom ukazovákom. Pohyb vo mne vyvoláva pocit dovolenky. Umelo navodený pokoj*“ (Dabiri, 2023, 16). Tieto scény nie sú len prejavmi utrpenia, ale zároveň poukazujú na stratu opory a bezpečia. Čitateľ je konfrontovaný s konceptom subjektu s akútnou stresovou poruchou v dôsledku traumy.

V druhej kapitole nadobúdajú stres, depresia a úzkosť ešte intenzívnejšiu podobu. Bezprostredne po pristátí lietadla na letisku rozprávača pozorujú. Pociť, že je sledovaný pre farbu svojej pleti, v ňom vyvoláva hnev a agresiu: *Zase je tu ten pocit. [...] Cítim sa pozorovaný. Pociť, ktorý mám celý deň. Ten určitý plášť, ktorý sa rozprestiera nad mestom, nad všetkými ľuďmi a nado mnou. Tak nechám svoj pohľad prechádzať cez miestnosť. A zasa je to tu. Som pozorovaný – aspoň sa tak cítim. Presne ako predtým v kiosku na letisku. Tentoraz na mňa civí žena pri stole vedľa pultu. [...] Ale za žiadnych okolností nesmiem reagovať fyzicky. Aj tak som už odsúdený – s mojim výzorom. Policajní hovorcovia opisujú ľudí ako ja radi ako „muž južanského vzhľadu“* (Dabiri, 2023, 130–131).

Ústredná scéna tretej kapitoly, ktorou je slávnostná party u Huberta, sa odohráva v bohatom viedenskom obvode Hietzing. Rozprávač sa tu stretáva s Máriou, Bonou, Dionom a ďalšími členmi niekdajšieho viedenského kruhu priateľov. Nastáva tu zvrat, keď Hubert prezradí svoju smrteľnú diagnózu a istotu blízkej smrti. Toto odhalenie sa stáva momentom, ktorý spúšťa reťaz emocionálnych reakcií. Namiesto autentického emocionálneho spracovania sa avšak u zúčastnených objavuje vzorec potlačania, sprostredkovaný predovšetkým nadmerným požívaním alkoholu a drog. Obzvlášť drasticky sa to prejaví na postave Diona, ktorý si v stave omámenia siahne na život. Vnútorňa prázdnota – nedostatok viditeľného smútku a empatie či prepojenia ovláda takisto i správanie hlavného hrdinu. Dištancovanosť a chlad možno interpretovať ako vyhýbavé vzťahové vzorce. Hlavný hrdina potláča emocionálne prejavy a racionalizuje traumatické situácie, respektíve sa im vyhýba. Bezprostredne po Hubertovom doznaní sa to prejaví rozhodnutím opustiť skupinu. Túžba po blízkosti napriek tomu zostáva. Hlavný hrdina hľadá bezpečie a empatiu, usiluje sa nájsť oporu v ženských postavách. Mária a Bona predstavujú potenciálnu emocionálnu stabilitu, čo v teórii vzťahovej väzby zodpovedá funkcii „bezpečného základu“ (Hašto, 2005, 209), t.j. – osoby, ku ktorej sa subjekt v stave ohrozenia alebo preťaženia vracia. V románe avšak aj túto nádej nachádzame nenaplnenú, čím sa posilňuje obraz skepsy a dezilúzie, ktoré sa prelínajú celým textom. Zobrazené situácie sú poznačené emocionálnym odmietnutím a absenciou empatie. V kľúčovej scéne sa to prejaví nasledovne: „*Chytím Boninu ruku a stisnem ju, zatiaľ čo tam stojíme. Stisnem ju silno, no ona stisk neopätuje. Tak siahnem po Mariinej ruke a urobím to isté – bez výsledku*“ (Dabiri, 2023, 200).

Emocionálna izolácia rozprávača kulminuje v štvrtej scéne tretej kapitoly, nazvanej ESKALÁCIA. Trojnásobne opakovaná veta: *Potrebujem ešte viac opojenia / Ich brauche noch mehr Rausch*“ (Dabiri, 2023, 210) nepredstavuje len jazykovo vyhrotený prejav existenciálneho zúfalstva, ale poukazuje aj na eskalujúcu neschopnosť konštruktívne sa vyrovnáť s emocionálnym tlakom večera. Opojenie tu funguje ako posledný prostriedok regulácie afektov – deštruktívna náhradná činnosť za emocionálnu blízkosť, útechu alebo spoločné smútenie. Rozprávač tak zlyháva nielen voči reálnym udalostiam večera – predovšetkým Hubertovu plánovanú eutanáziu, ale aj voči vlastnej emocionálnej dezintegrácii.

2.2 Viedeň – topografia odcudzenia

Rovnako ako Bachmannovej postavy v románe *Malina* aj Dabiriho rozprávač vníma mesto ako ohrozenie. Hlavné mesto Rakúska, Viedeň, je síce jeho detským priestorom, no zároveň je scénériou represívnych emócií, rasovej typizácie a pocitu nespokojnosti. Mesto, ktoré by malo byť domovinou, je symbolickým priestorom, na ktorom sa premietajú úzkosti a spomienky na rané sklamanie: „*Ak by malo dôjsť k prohibícii, k zákazu konzumácie cigariet na svete – potom by Viedeň držala vlajku vysoko*“ (Dabiri, 2023, 95). Napriek novému začiatku v Berlíne je zrejme: Viedeň ho nikdy neopustila.

Aj Viedeň ako metropola je v románe poznačená vnútorným konfliktom. Na jednej strane pôsobí mesto ako kulisa krásnych fasád – prvý obvod, Karlsplatz či luxusné štvrte Hietzing a Grinzing, no na strane druhej odhaľuje aj svoju odvrátenú tvár, plnú nerovností a odmietnutia. Túto podobu Viedne predstavujú okrem Favoriten a Meidling. Štvrť Margareten sa pritom javí ako symbolická hranica medzi bohatstvom a chudobou: „*Čakám a čakám na pristátie, čakám na svoj osud. Na nasledujúce hodiny vo Viedni, ktorých sa desím. Počas posledných*

rokov som si oddýchol – v novom meste, v novom prostredí, s novými ľuďmi. No staré jazvy ostávajú hlboko pod kožou [...]“ (Dabiri, 2023, 17). „Ešte trocha vína, ďakujem pekne, poviem nahlas [...]“ (Dabiri, 2023, 20). „Predo mnou Viedeň, za mnou Berlín. Predo mnou tiesnivá väzenská cela, za mnou celý svet“ (Dabiri, 2023, 79). Svojím radikálne subjektivizujúcim opisom mesta sa *Dráma* radí k tradícii veľkomestskej literatúry, no zároveň sa jej darí nanovo štylizovať Viedeň ako centrum vnútornej, existenciálnej krízy.

3 Dráma ako literárna forma a metažáner

Román *Dráma* sleduje výslovne dramatickú štruktúru, ktorá silno pripomína divadelnú hru. Táto štruktúra umožňuje sústredene a intenzívne zobrazit' bolesť a vnútorné konflikty postáv. Dej sa člení na tri hlavné časti – expozíciu (únik z Viedne), prológ, konflikt a epilóg – a svojou kompozíciou a priebehom pripomína klasickú aristotelovskú drámu. Obzvlášť nápadné je rozčlenenie tretej kapitoly na sedem dramatických aktov: *Iritácia*, *Konfrontácia*, *Iniciácia* (príp. *Rotácia*), *Eskalácia*, *Ovácia*, *Emancipácia* a napokon *Posledná scéna*. Toto členenie poukazuje na naratívnu dramaturgiu.

V klasickej aristotelovskej dráme predstavuje katarzia duševné očistenie prostredníctvom spoluprežívania tragédie a emócií (Aristoteles, 1962, 55-70). No v kontexte románu sa vynára otázka, či k takejto očiste vôbec dochádza. Postavy síce prežívajú intenzívne emocionálne stavy – šok, smútok, hnev – no ostáva nejasné, či z toho vyplýva hlbšie poznanie alebo transformácia. Skôr sa rozvíja špirála zostupu plná drog, alkoholu a dramatickosti.

Postava Huberta sa pohybuje v napätí medzi sebaurčením a tragickou sebareprezentáciou. Jeho blížiaci sa smrť mu dáva príležitosť prevziať kontrolu nad svojím životom. Táto pozícia však zostáva ambivalentná. Inscenácia sa stáva pascou: Hubert zostáva uväznený v cykle sebareprezentácie, ktorý jeho pomínelnosť nezmiernuje, ale naopak ešte zvyrazňuje. Jeho únik do omamných látok, kontrolovaná teatrálnosť a potreba uznania ukazujú, že svojmu koncu uniknúť nedokáže – síce ju inscenuje, ale neprekonáva. Tým sa stáva tragickou postavou par excellence – hercom a režisérom vlastnej tragédie.

Opojenie – či už alkoholom, drogami alebo cigaretami – funguje ako zdanlivá katarzia. Tento excesívny akt „oslobodenia“ však zlyháva. Krátkodobá síce zakrýva prázdnotu a strach, no z dlhodobého hľadiska ešte viac prehĺbuje odcudzenie a neschopnosť nadviazať vzťahy. Symbolicky zatvorené dvere v dome odkazujú na emocionálne obranné mechanizmy: spomienky a pocity sú „zamknuté“, aby sa zabránilo konfrontácii s bolesťou:

„*Druhé poschodie sa delí na mnoho izieb. Nespočetné množstvo dverí, väčšina sa zdá byť zatvorená*“ (Dabiri, 2023, 195).

V poslednej scéne sa cesta späť do Viedne končí – návrat, ktorý neprináša vykúpenie. Rozprávač zostáva sám so sebou, so svojím príbehom a tieňmi minulosti. Scéna síce formálne uzatvára dej, obsahovo však zostáva otvorená. Ohlasuje sa návrat do Berlína – ale čo nasleduje? Ako prežiť, kde a prečo? Tieto otázky zostávajú nezodpovedané. Nie je tu žiadne morálne očistenie, žiadne definitívne vykúpenie, len trpezlivosť poznámka. Na konci románu jeho autor konštatuje:

„Napriek tomu sa jedna dráma končí. A ďalšia už čaká za rohom.“ (Dabiri, 2023, 226)

4 Sociálno-politická dimenzia románu

Poukázat' treba v tejto súvislosti napokon aj na to, že román *Dráma* nemožno čítať iba ako introspektívny záznam psychického utrpenia jednotlivca. Text zároveň odhaľuje hlboké prepojenie medzi osobným príbehom hlavného hrdinu a širšími politickými diskurzmi, ktoré formujú kolektívne vedomie rakúskej spoločnosti. Hrdinove panické ataky, úzkosti a pocity neustáleho sledovania nie sú len individuálnymi symptómami, ale možno ich interpretovať ako literárne stváranie spoločenského tlaku. Týmto spôsobom Dabiri ukazuje, že psychická krehkosť migranta je úzko spätá s mechanizmami verejnej stigmatizácie.

Kľúčovú úlohu v tomto kontexte zohráva v Rakúsku naratív Strany Slobodných (FPÖ), ktorá od 90. rokov 20. storočia, a najmä po doteraz najväčšej migrantskej vlne v rokoch 2015 -16, systematicky využíva antimigrantskú rétoriku na mobilizáciu voličov. FPÖ stavia na diskurze Rakúska, ktoré je potrebné brániť pred náporom migrantov. Takto sa konštruje fiktívna, homogénna národná identita, ktorá sa striktno odlišuje od všetkého cudzieho.

Obzvlášť významnú úlohu pri dekonštrukcii nacionalisticky ladených politických naratívov zohráva v Rakúsku už viackrát spomínaná Viedenská kritická diskurzna analýza (VKDA). Podľa nej Strana slobodných (FPÖ) takýmto spôsobom vytvára obraz typického a ideálneho Rakúšana, čím zároveň vylučuje všetkých, ktorí do tejto predstavy nezapadajú. Ruth Wodak upozorňuje na to, že FPÖ už pod vedením Jörga Haidera koncom 20. storočia cielene využívala strach z cudzincov: *Že sa s xenofóbiou a rasizmom dá robiť aj dobrá politická ,mena', ukazuje práve*

dnes (január 1993) takzvaná ‚cudzinecká‘ petícia, ktorú inicioval predseda FPÖ Jörg Haider (Wodak, 1993, 139–140, prel. E.H.).

V ich neskorších analýzach Wodak opisuje, ako FPÖ počas migračnej krízy mobilizovala Rakúšanov. Vtedajší predseda FPÖ Heinz Christian Strache vo svojom televíznom prejave v septembri 2015 konštruoval nárast a príchod početných utečencov do Rakúska ako ‚azylový stav núdze‘ a využíval pritom rétoriku ohrozenia (Wodak, 2020, 198–199). Predstavitelia VKDA zároveň zdôrazňujú, že FPÖ neustále v Rakúsku udržiava tému migrantov pri živote. A i keď reálny počet utečencov klesá, pravicovo-populistické sily ako FPÖ tým ponúkajú jednoduché riešenia komplexných problémov: *Pravicovo-radikálne a pravicovo-populistické strany sľubujú jednoduché riešenia. Ak by sa teda napríklad zabránilo prisťahovalectvu ‚nelegálnych migrantov‘, Rakúsko by bolo bezpečné a všetky katastrofy by boli odvrátené* (Wodak, 2020, 200–201). Podľa VKDA, dnes aj vďaka tomuto naratívu FPÖ cielene instrumentalizovala migračnú vlnu na vyvolanie tzv. ‚akútneho nacionalizmu‘. Tento politický diskurz sa nezastavil ani pri hraniciach parlamentu či médií, ale prenikol do každodenných vzťahov a ovplyvnil vnímanie migrantov v škole, v práci, v susedstve a pod.

V románe *Dráma* sa táto realita premieta do psychiky hlavného hrdinu, ktorého ‚ja‘ sa stáva stelesnením rozpadnutej identity, pretože v prijímajúcej spoločnosti nielenže nenachádza oporu, ale naopak, musí zápasť s predsudkami a odmietaním. Jeho vnútorné rozpoltenie, sebaďurkčné správanie a závislosti možno preto označiť aj ako individuálny dôsledok kolektívneho zlyhania. Román *Dráma* tak prekračuje rámec psychologickéj prózy a nadobúda funkciu literárneho svedectva o politickom zneužívaní migrácie a o jeho konkrétnych následkoch v živote jednotlivca. Dabiri ukazuje, ako sa politická reč mení na vnútornú krajinu subjektu zloženú z nedôvery a strachu.

Záver

Román *Dráma* spisovateľa Arada Dabirho predstavuje významný príspevok k súčasnej rakúskej literatúre anti-domoviny a zároveň ponúka hlbokú sondu do psychiky jednotlivca formovaného skúsenosťou migrácie. Dabirho text prepája osobnú traumatickú skúsenosť s kolektívnymi dejinami a politickými diskurzmi, ktoré síce navonok propagujú integráciu, no pod povrchom udržiavajú hranice medzi vlastným a cudzím.

Prostredníctvom rozprávača s migrantským pôvodom autor tematizuje vnútorný konflikt identity a skúsenosť spoločenského vylúčenia. Viedeň ako topografický priestor sa v románe mení na miesto, ktoré neponúka bezpečie, ale vystavuje protagonistu s potlačenou minulosťou. Mesto tak slúži ako katalyzátor pamäti a spúšťač vnútorných konfliktov.

Román neponúka riešenie. Naopak, záverečná veta naznačuje, že dráma pokračuje – nielen v živote hlavného hrdinu, ale aj v širšom spoločensko-politickom kontexte. Otázky identity, migrácie a spolupatričnosti sú v ňom naďalej veľmi naliehavé. Aktuálnosť románu spočíva v tom, že nielen tematizuje, ale aj inscenuje rozklad istôt, hraníc a identity a tak prispieva k rozvoju kritickej kolektívnej pamäti.

Literatúra

ARISTOTELES. 1962. *Poetika*. Praha: Orbis.

BALLHAUSEN, Thomas – KASTBERGER, Klaus (eds.). 2020. *Anti-Heimat: Perspektiven auf einen österreichischen Topos*. Wien: Sonderzahl. ISBN 978-3-85449-548-0.

BILITZA, Klaus W. 1993. *Suchttherapie und Sozialtherapie*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. ISBN 978-35-2540-237-7.

BOWLBY, John. 2012. *Odlučení*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-942-6.

BOWLBY, John. 2024. *Bindung als sichere Basis*. München: Ernst Reinhardt Verlag. ISBN 978-34-9761-927-6.

DABIRI, Arad. 2023. *Drama*. Wien: Septime Verlag. ISBN 978-39-0310-161-5.

DE CILLIA, Rudolf - WODAK, Ruth - RHEINDORF, Markus - LEHNER, Sabine. 2020. *Österreichische Identitäten im Wandel: Empirische Untersuchungen zu ihrer diskursiven Konstruktion 1995–2015*. Wiesbaden / Berlin: Springer. ISBN 978-3-658-29171-2.

DIMTER, Tomáš. 2004. *Rakouská literatura v 50. – 90. letech 20. století*. [online]. [2025-06-29]. Available online: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/15851/rakouska-literatura-v-50-90-letech-20-stoleti>>.

HAŠTO, Jozef. 2015. *Vztahová väzba. Ku koreňom lásky a úzkosti*. Trenčín: Vydavateľstvo Psychiatria, psychoterapia, psychosomatika. ISBN 978-80-9707-172-4.

HAŠTO, Jozef – VOJTOVÁ, Hana. 2012. *Posttraumatická stresová porucha, bio-psycho-sociálne aspekty EMDR a autogénny tréning pri pretrvávajúcom ohrození*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-2443-144-2.

JAVORČÍKOVÁ, Jana – MISTRÍK, Erich. 2024. *The Cultural Memory of European Cities*. Köln: Kirsch-Verlag. ISBN 978-39-6858-222-6.

MENASSE, Robert. 2009. *To bolo Rakúsko*. Bratislava: Kalligram. ISBN 978-80-8101-234-1

ŠUŠA, Ivan. 2021. *Ideológia a/versus kultúrny transfer*. In *Nová filologická revue*, Nr. 2/2021, pp. 54–65. ISSN 1338-0583.

WODAK, Ruth et al. 1998. *Zur diskursiven Konstruktion nationaler Identität*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. ISBN 978-35-1811-224-5.

WODAK, Ruth et al. 2024. *Zur diskursiven Konstruktion österreichischer Identitäten 1995–2015/2020*. Wien: Universität Wien, Institut für Sprachwissenschaft.

WODAK, Ruth. 1993. Rassistische Diskurse in Österreich seit 1989. Der ökonomistische Begründungsdiskurs als Sonderfall fremdenfeindlicher und rassistischer Rechtfertigungsdiskurse. In S. Jäger & J. Link (Hrsg.), *Die vierte Gewalt. Rassismus und die Medien*. Duisburg: Duisburger Institut für Sprach- und Sozialforschung (DISS), s 131–189. ISBN 3-927388-36-X.

WÖLLER, Wolfgang. 2006. Bindungstrauma und Persönlichkeitsstörung. Befunde aus Bindungsforschung und Neurobiologie und Konsequenzen für die Therapie. In *SCHREIBER-WILLNOW, K. – HERTEL, G. (Hg.): Rhein-Klinik: Aufsätze zum Innenleben*. Frankfurt a. M.: VAS-Verlag, pp. 157–171. ISBN 978-39-3418-477-9.